Krukowski, Stefan

Cmentarz w Piwonicach (pow. Kaliski)

Światowit 11, 43-50

1913

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

Cmentarz w Piwonicach

(POW. KALISKI).

(Nécropole à Piwonice, district de Kalisz).

napisał

Stefan Krukowski.

(29 rysunków w tekście i 2 tablice).

W sierpniu 1913 r. jako delegat redakcji „Światowita“ zbadałem resztki cmentarza w Piwonicach pod Kaliszem.

Cmentarz ten, leżący na terenie cegielni p. M. Klotza, został w znacznej części zniszczony przy głębokiem kopaniu na potrzeby fabrykacji. Ostatecznym skutkiem tego było rozpierzchnięcie się wydobytych naczyń drogą sprzedaży i podarunków po zbiorach osób prywatnych i instytucji w Kaliszu i za granicą.

Na bardzo małej, nienaruszonej jeszcze, połaci gruntu, leżącej wśród zabudowań, znalazłem kilka grobów w stanie nietkniętym (rys. 1). Znajdowały się one pod równą powierzchnią, niegdyś uprawną, niczem nieujawniające się nazewnątrz. Starzy mieszkańcy Piwonic twierdzili, że i dawniej brakowało oznak zewnętrznych.

Z powodu znacznej twardości gliniastej gleby nie mogłem poszukiwać grobów za pomocą sondy i dlatego posługiwałem się t. zw. regulowaniem gruntu. Wykryte groby dla ułatwienia dostępu okopywałem naokoło i po całkowitem odsłonięciu kamieni, okrywających grób z wierzchu i z boków, badałem wnętrze od góry, z boku, lub kombinując obydwa sposoby, zależnie od chwilowej potrzeby. Jako punkty orjentacyjne służyły mi kamienie brzeżne, względnie narożne, wierzchnie i spodnie.

Rysunek 1 wykonany jest w skali $\frac{1}{750}$, rysunki 14, 18, 21, 23 i 25— w skali $\frac{3}{100}$, a pozostałe—w skali $\frac{2}{75}$.

Na wszystkich rysunkach: strzałka wskazuje północ; krzywe zemknięte wewnątrz kreskowane oznaczają kamienie; partje rysunków, kreskowane pionowo—warstwy z miałem węglowym. Krzywe zemknięte niekresko-

wane wpobliżu naczyń oznaczają okręgi warstw kostnych (szczątki ciałopalenia). Linje pionowe na podobiznach bocznych ścian grobów oznaczają środki boków grobów;

b) oznacza glebę gliniastą,
c) „ piasek biały,
d) „ żwir drobny, } calec.
e) „ glinę szarą }

Liczby przy przedmiotach na rysunkach schematycznych odpowiadają liczbom porządkowym w wykazach przedmiotów tych z poszczególnych grobów.

Grób I. Rys. 2—rzut na powierzchnię grobu na głębokości 10 cm.; rys. 3—strona północna; rys. 4—strona zachodnia; rys. 5—strona południowa; rys. 6 — strona wschodnia; rys. 7 — rzut na podstawę grobu na głębokości 50 cm; rys. 8—przekrój pionowy wzdłuż a — a na rys. 7.

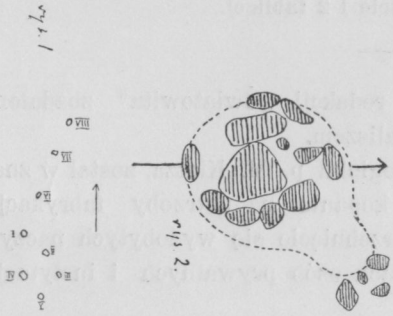

Rys. 1 i 2.

Wnętrze grobu wypełnione ziemią pomieszaną nierównomiernie z miałem węglowym i popiołem. Ułamki palonych kości nieliczne i w wielkim rozproszeniu. Zawartość:

1) Fragment dużego naczynia „obmazywanego“ [1]) (22271),
2) czerpak (22272), tabl. V,
3) pokrywka krążkowata ornamentowana (22274),
4) wazka ornamentowana (22273), tabl. V,

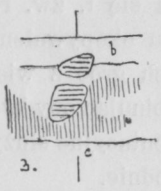

Rys. 4.

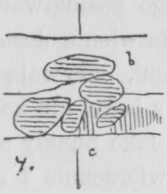

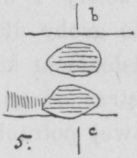

Rys. 5.

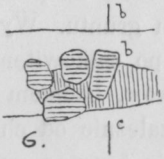

Rys. 6.

---

[1]) Termin „obmazywany“ używam tu dla oznaczenia szczególnego kształtu powierzchni zewnętrznej naczyń glinianych, powstałego przez pociąganie palcami po świeżej i miękkiej bardzo powierzchni. (przyp. autora).

5) garnuszek bez uch, kołnierza i ornamentu, obmazywany w dolnej części (22275), tabl. V,

6) miska z krawędzią zagiętą do wnętrza (22276),

7) naczynie doniczkowate obmazywane (22277), tabl. V,

8) fragment szarego naczynia (22278),

9) siedem ułamków bransolety bronzowej z dwoma rzędami brodawek (22299), tabl. III,

10) sześć ułamków bransolety bronzowej z gładkiego pręta (22300),

11) bransoleta żelazna z końcami zetkniętemi (22301), tabl. III,

12) bransoleta żelazna zniekształcona (22302), tabl. III,

13) sześć ułamków bransolety żelaznej spiralnej (22303),

14) trzy ułamki prętów żelaznych prostego i łukowatego (22304).

Grób II. Rys. 9—rzut na powierzchnię grobu na głębokości 20 cm.; rys. 10—strona południowa; rys. 11—strona północna; rys. 12—strona zachodnia; rys. 13—strona wschodnia; rys. 14 — rzut na podstawę grobu na głębokości 55 cm.; rys. 15— na str. 48, widok wnętrza wzdłuż a—a na rys. 14.

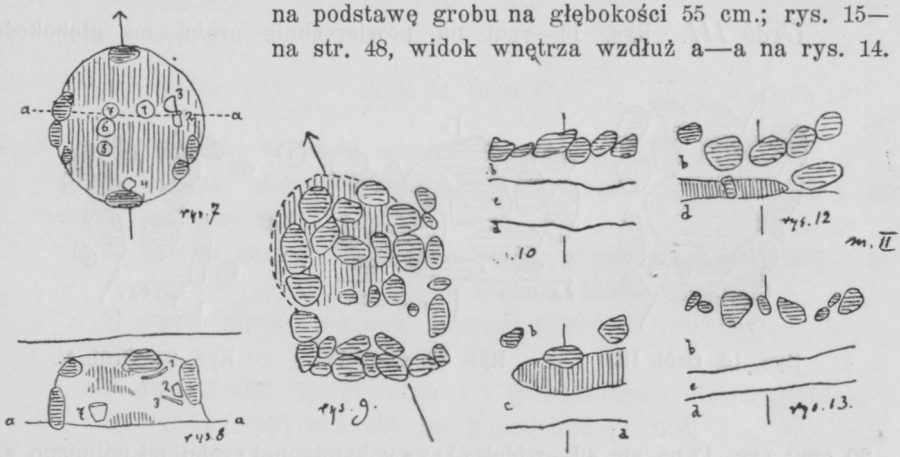

Rys. 7 i 8. Rys. 9—13. Grób II-gi.

Warstwa kostna uboga w miał węglowy. Pod wierzchniemi kamieniami wysoko nad szczątkami ciałopalenia—kilka skorup nieornamentowanych. Zawartość:

1) Szczątek czerpaka (22279),

2) miska wysoka z krawędzią zagiętą (22280),

3) naczynie niezdobione z małym dnem, szyja gładka, brzusiec obmazywany (22298), tabl. V,

4) naczynie doniczkowate obmazywane (22281),

5) przykrywka krążkowata nie kompletna; ornament paznogciowy (22282),

6) czerpak łyżkowaty, z wklęsłością na dnie (23583), tabl. V,
7) bransoleta żelazna z końcami zabiegającemi (22305),
8) bransoleta żelazna z końcami zabiegającemi, (22306),
9) szczypczyki bronzowe (22307), tabl. V,

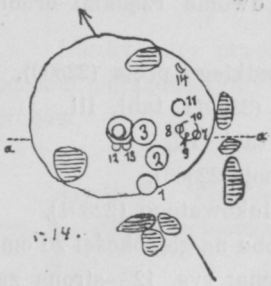

Rys. 14.

Rys. 18. Grób III.

10) siedem ułamków żelaznej obręczy (22308),
11) bransoleta bronzowa z gładkiego pręta (22309),
12) bransoleta żelazna z końcami zabiegającemi (22310), tablica V,
13) bransoleta żelazna z końcami zabiegającemi (22311),
14) ułamek gładkiej bransolety bronzowej (23312).

Grób III. Rys. 16—rzut na powierzchnię grobu na głębokości

Rys. 16. Grób III.

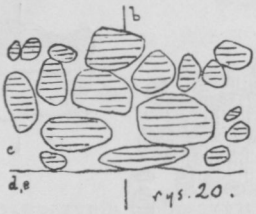

Rys. 20. Grób IV.

Rys. 22. Grób V.

20 cm.; rys. 17 na str 49—widok okrywy kamiennej grobu od północno zachodniej strony; rys. 18 — rzut na podstawę grobu na głębokości 60 cm.

Budowa bocznych ścian—podobnie jak w grobie II. Brak miału węglowego. Warstwa kostna gruba 4 cm. Punkt 6 w warstwie kostnej oznacza rdzę. Między wierzchniemi kamieniami luźno kilka drobnych niezdobionych skorup.

1) Garnek bez uch i bez kołnierza czarny niezdobiony (22283), t. V,
2) fragmenty naczynia niezdobionego gładkiego (22295),
3) czerpak z kołnierzem ornamentowany (22284), tabl. V,
4) szczątki nieprzechowane naczynia doniczkowatego obmazywanego,
5) przykrywka krążkowata z ornamentem palcowym (22285).

Grób IV. Rys. 19—rzut na powierzchnię grobu na głębokości 25 cm.; rys. 20—ściana zachodnia; rys. 21—rzut na podstawę grobu na głębokości 95 cm.

Powierzchnia grobu lekko wklęsła. Brak miału węglowego. Obfitość kamieni, warstwa kostna gruba po środku 6 cm. Naczynia i ich szczątki wydobyte z piasku białego były lekko powleczone brunatnym iłem.

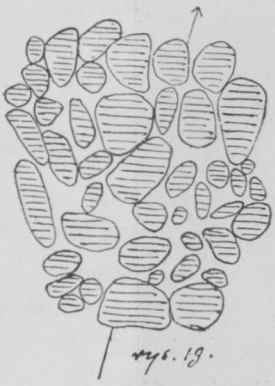

Rys. 19. Grób IV.

Rys. 24. Grób VI.

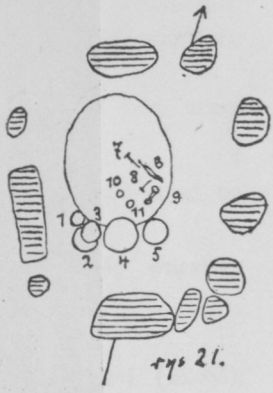

Rys. 21. Grób IV.

1) Naczyńko bez uch, ornamentowane (22286) tabl. V,
2) szczątki niezachowane przykrywki krążkowatej zdobionej ornamentem paznogciowym,
3) połowa garnuszka doniczkowatego obmazywanego (22287),
4) miska wysoka z krawędzią zagiętą (22288), tabl. IV,
5) wazka gładka bez uch, sklejona (22289),
6) nóż żelazny (22313), tabl. III,
7) dwa ułamki szpilki żelaznej z gwoździowatą główką (22314),
8) ułamek szpili żelaznej, jak poprzednia (22315),
9) wędzidło żelazne (22316), tabl. III,
10) obrączka bronzowa (22317), tabl. III,
11) „ „ 22318).

Grób V. Rys. 22—rzut na powierzchnię grobu, na głębokości 30 cm., rys. 23—rzut na podstawę grobu na głębokości 50 cm.

Budowa bocznych ścian, jak w grobie II. Mała ilość kamieni. Brak miału węglowego. Warstwa kostna gruba 5 cm. po środku. Kilka drobnych ułamków

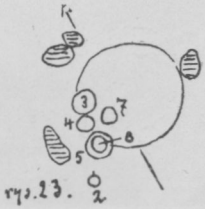

Rys. 23. Grób V.

Rys. 25. Grób VI.

kości pálonych luźno między wierzchniemi kamieniami. Naczynie 1 pokruszone spoczywało na głębokości 37 cm. poza okrywą kamiennną grobu;

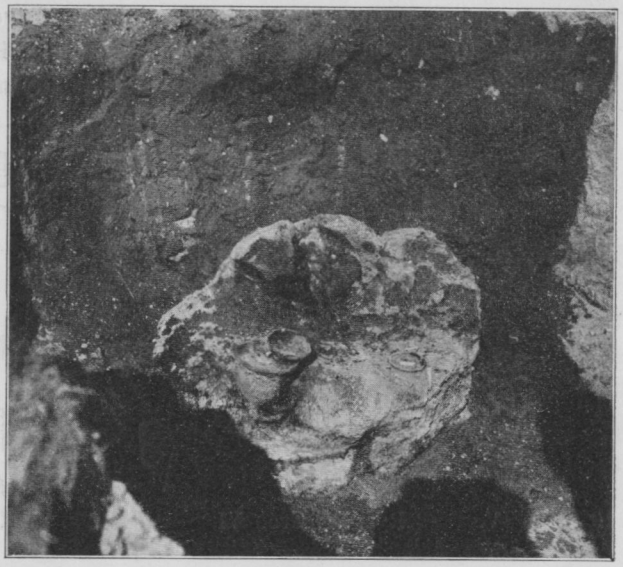

Rys. 15. Grób II-gi.

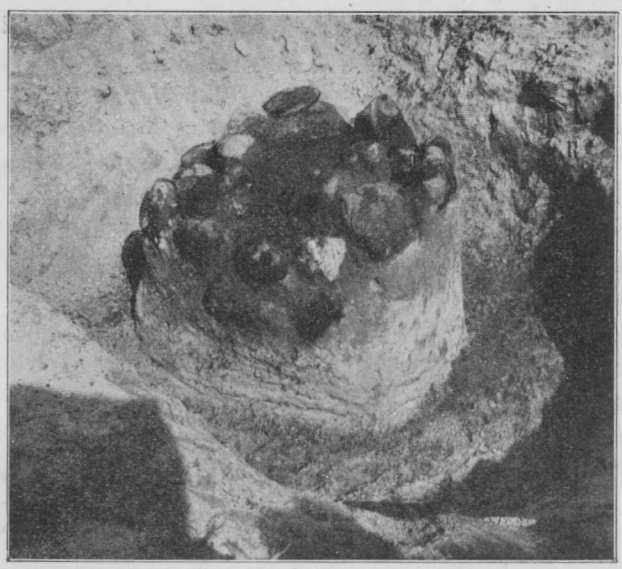

Rys. 17. Grób III.

dolna część jego wypełniona była ułamkami kalcynowanych kości i popiołem.

1) Dno dużego naczynia obmazywanego bez uch i kołnierza; popielnica (22297),

2) czerpak (22291), tabl. V,

3) mała dzieżka bez uch (22290),

4) szczątki niezachowane małej wazki z 2 uchami, bez ornamentu.

5) mała dzieżka z utrąconym kołnierzem, bez ornamentu (22292),

6) fragment uzupełniony małej przykrywki (22584),

7) niezachowane szczątki małego miskowatego naczyńka bez ornamentu.

Grób VI. Rys. 24 — rzut na głębokości 25 cm.; rys. 25—rzut na wnętrze grobu na głębokości 46 do 50 cm.

Naczynia pogniecione przez największy kamień. Grubość warstwy kostnej—5 cm. Brak miału węglowego.

1) Czerpak z kołnierzem (22293),

2) dwa fragmenty przykrywki krążkowatej ornamentowanej (22585),

3) niezachowane szczątki naczynia miskowatego,

4) fragment czerpaczka z dnem wklęsłym (22586),

5) spód naczynia doniczkowatego obmazywanego (22296),

6) bransoleta żelazna z końcami zabiegającemi (22319), tabl. III,

7) sześć grudek stopu bronzowego i ułamków gładkiej bransolety bronzowej z pręta walcowatego (22320).

Grób (?) VII. Rys. 26—rzut na głębokości 32 cm.

Skupienie kamieni bezpośrednio na gliniastym calcu. Pozatym brak wszelkich śladów kultury.

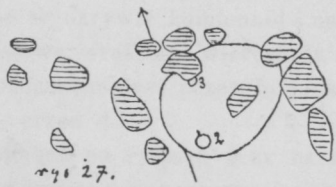

Rys. 26. Grób VII. Rys. 27. Grób VIII.

Grób VIII. Rys. 27 — rzut poziomy na głębokości od 17 do 30 cm.

Kamienie leżały 17 cm. głęboko, a warstwa kostna i naczynia od 26 do 30 cm. na calcu. Małą ilość miału węglowego, rozrzuconego nierównomiernie w warstwie kostnej. Naczynie 1 znajdowało się na głębokości 40 cm. poza okrywą kamienną grobu, zgniecione zawierało na spodzie ułamki palonych kości i popiół. Brakowało górnej części.

1) Niezachowane szczątki dużej popielnicy obmazywanej bez uch i bez kołnierza,

2) czerpak z kołnierzem (22294),

3) szczątki niezachowane czerpaka.

* * *

Duża ilość naczyń zniszczona przez korzenie roślin.

Dwa tylko naczynia (gr. V—1 i gr. VIII—1) zawierały kości palone.

Uważam za miły obowiązek złożyć na tem miejscu podziękowanie za łaskawą uczynność WPanu M. Klotzowi, właścicielowi gruntu.

Warszawa w Grudniu 1913 r.

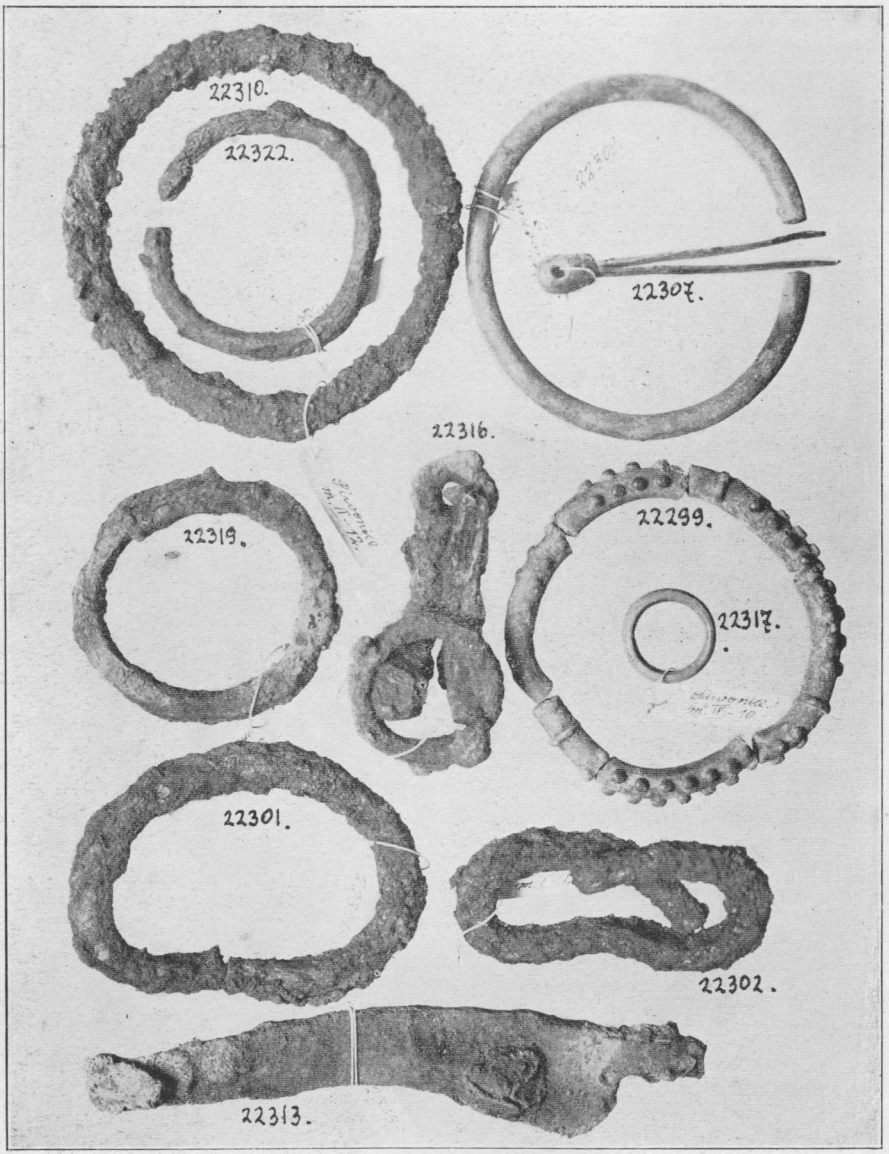

Piwonice, (p. Kaliski).

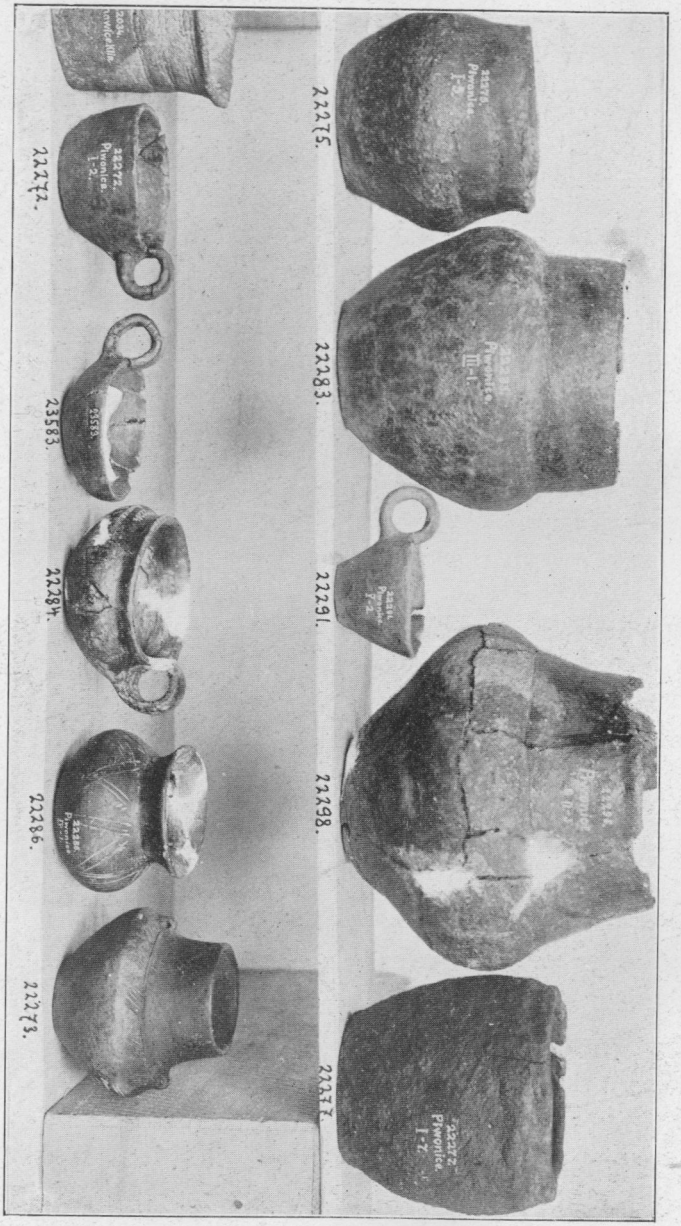

Piwonice, (p. Kaliski).